

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՆԴՐԱԴԱՐՁՈՒՄՆԵՐ

2.

«Հայրենիք» Օրաթերթը իր երկրորդ Խմբագրականին մէջ անպատկառ հեղինակութեամբ կը հարցնէ թէ երուսաղէմի համագումարին մասնակցողները ինքնաշնորհաբար ենթարկեցին իրենց եկեղեցականի զիտակցութիւնն ու խղճմտանքը և վերանորոգեցին հոգեւորականի իրենց ուխտը, երուսաղէմէն վերադառնալէն յետոյ:

Այո, Պր. Խմբագիր, անոնք այդ ուխտը կատարեցին, անգամ մը ևս, երուսաղէմի մէջ իրենց արտայայտութիւններով և սրտցաւ մտահոգութիւններով, արտասահմանի մեր այժմու կրօնական, ընկերային, բայց մանաւանդ քաղաքական անփառունակ կացութեան վերաբերեալ, որոնք շատ տեղին և ճշգրիտ եղած ըլլալուն համար փոքի ցաւ տուած են ձեզի:

Հայ եկեղեցականէն ձեր պահանջածը եթէ ուզէինք, փոխադարձաբար, նոյնը պահանջել ձեզմէ, կը կարծէ՞ք թէ դրական կրնար ըլլալ ձեր պատասխանը: Թէ դուք ալ ձեր կարգին որքան ընդունակ և նախանձախնդիր կրցած էք ըլլալ ձեր ուխտերուն և պարտաւորութիւններուն մէջ, մեր ժողովուրդի նկատմամբ: Գոցենք փակագիծը, աւելի հեռուն չերթալու համար: Ուրիշ ժողովուրդներու մէջ փղծացանք անջնաւ է, մեր մէջ՝ լիբր և բանասարկու:

Բառերով մտածելը տակաւին դիմակազերծ չէ եղած մեր մէջ: Շատ բաներու կարելի է հանդուրժել, նոյնիսկ յիմարութիւններու և բարբառնջանք-նորո, բայց չենք կրնար դիմանալ սուտին ու զրպարտութեան, և իրողութիւնները խեղաթիւրող բանասարկութիւններու: Մեր պատմութեան կարգ մը շրջաններուն մեր ժողովուրդին պատահած է անցնիլ մտայն վիճակներէ, որոնց մէջ մեր քաղաքական դժբախտութեանց քով աւելի ծանր կշռած են միւր հոգեկան խաթարումները, դժնդակ էջեր թելադրելով մեր մատենագիրներուն: Սակայն անոնցմէ ոչ մէկը բաղդատելի է մեր օրերու տրտմութեան՝ ուր ժողովուրդը մը ոտքի պահող ազդեակները կը լքուին, չենք գիտեր ի՞նչ արկածախնդրութիւններու ի հաշիւ:

Աւելորդ չէ գիտել տալ թէ հիններուն բոլոր անկումներուն վերեւ գոնէ կամար մը կը կապուէր: Այդ կտոր մը երկինքը բարեբաւտ խմորը կ'ըլլար զաւիթներու հոգիին համար: Դարձեալ պէտք է նկատի ունենալ որ հոգեկան տկարութիւններն ու ապարտումները այդ մարդերուն քով՝ հաշիւի, զձուձ եսա-

կանութեան մը պարտկումին տուիթներ չէին: Հիմա մենք կ'արհամարհենք մեր անցեալը, ինչպէս նաև մեր խրկիքը, և ստոր ու սուլացող է մեր անխիղճ այդ վերաբերմունքը: Հիմա մեր կիրքերը կը բռնկին թերթերու և թուղթիկներու հովովը և մենք կ'ատենք գիրտար յաճախ առանց մեր գիտնալուն: Ժամանակի երևոյթ պիտի ըսէր միտքով ալքատ Խմբագիրը, պարտուած իր ուժէն ու գիտակցութենէն:

Հայ եկեղեցականը բնաւ անխիղճ, անզիտակից և անբարոյ եղած չէ իր ժողովուրդի նկատմամբ: Ան երբեք իր արժանաւորութեան բարձունքէն իջած չէ, դէպքերու խառնակի ընթացքին բանալու իր առաջաստիճանները, պարագայապաշտութեան վարուեցողութիւններու մէջ խեղդելու իր զգացումը: Դժբախտաբար քաղաքականութեան անունին տակ է որ յաճախ տեղի կ'ունենան նման արկածախնդրութիւններ, պատճառ դառնալով աղիտաւոր դժբախտութիւններու: Հայ եկեղեցականը միշտ հեռու մնացած է քաղաքականութեան մարզանքներէ, առանց թրջելու իր մաշկեակը ժամանակի սլոտոր շուրերէն:

Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան օրերէն սկսեալ, հրատապ հարց մը եղած է եկեղեցւոյ դիրքն ու յարաբերութիւնը քաղաքական կազմակերպութիւններու հանդէպ: Հոգևորական և աշխարհիկ կողմերու միջև այս պայքարը եղած է մերթ մեղմ, յաճախ սուր, ժամանակի մտայնութեան և ոգիին համաձայն: Սակայն այս չի նշանակեր թէ եկեղեցին և քաղաքական իշխանութիւնները հակամարտ ուժեր են ըստ էութեան, եթէ անոնք ճանչնան իրենց սահմանները: Այսօր մեր կրօնական և աշխարհիկ հատուածներուն միջև ևս, քաղաքական ազդակներու ծնունդ եղով մարմիններ, կառչած Սահմանադրութեան անճիշդ գործադրութեան մը՝ կը բռնան իրենց հովանոցները, զրկելու չափ եկեղեցական իշխանութիւնը իր իրաւասութիւններէն, կամ զետին ընելու զայն իրենց գործունէութեան: Մեր այս անդրադարձումներու ընթացքին պիտի անդրադառնանք ազգային կեանքի բոլոր դուռներուն իբրև բանալի գործածուող Սահմանադրութեան՝ որուն ոգին թռած և տաւոր պահուած է մրայն:

Եկեղեցին քաղաքական կազմակերպութիւն մը չէ և պէտք չունի մտիկ ընելու ձայներուն՝ որքան ալ անոնք հեղինակութեան մը ինքնապատիր հանդերձանքով ուղեն ստնքալ այն Հաստատութեանը դէմ, որ դարերով Հայ ժողովուրդի կրօնական, բարոյական և նոյն չափով ազգային կեանքին երակը եղած է: Հետևաբար Հայ եկեղեցականութեան պարտականութիւնն է զօրաշարժի ենթարկել իր ուժերը, արհամարհելով տեսակէտներ, յերիւրանքներ և հերքումներ՝ որոնք բաւեր ըլլալէ անդին չեն անցնիր:

Հոգեկան ու բարոյական տկարութեան պահեր կան, որոնցմէ ոչ ոք կրնայ գերծ մնալ: Բայց պայմանաւորուել ինքզինքին հետ, այսինքն զիտակցօրէն ընդունել թէ կարելի է ազգային ու բարոյական ամէն հարց իրեն յատուկ անկիւններէն դիտել և կշռել, այսինքն պարզապէս հաշտուել հոգեկան անասելի արկածախնդրութիւններու հետ, վիճակ մըն է որ մարդը կը փրցնէ, կը հեռացնէ մարդկային արժանաւորութեան բոլոր ստորագելիներէն:

«Հայրենիք» Որոշիչը զայն կազմ է նաև որ երեսուցյակի հանդիպումն առիթով խմբագրուած պաշտօնական գեկոյցին մէջ կարծիքներ արտայայտուած են եկեղեցիէն ներս գերիշխող աշխարհա-կանացուած մտայնութեան մասին, և կը կարծէ թէ այս կարգի արտայայտութիւնները անհետի, ապաւորի և ապաւորած տրամադրութիւններ են և կը կարծենք թէ այդ իրողութիւնը չմատնանշելու անտեղի, ապաւորի և ապաւորած արտայայտութիւն մը պիտի ըլլար:

Տարիներէ ի վեր Ընդհանրական Հայրապետութեան թեմական քարտէսին վրայ գեղչումներ կամ իրաւասութիւններու փոփոխութիւններ կատարողները եկեղեցականներ չէին անշուշտ: Այսօր Սփիւռքի բոլոր մարզերուն մէջ, քիչ բացառութեամբ, աշխարհիկ մարմիններն են որ կ'իշխեն, օգտագործելով եկեղեցիով պայմանաւոր համայնքային իրաւասութիւնը:

Ընդհանրական Հայրապետը իբրեւ գերագոյն ուղղիչ և աւանդապահ Հայաստանեայց հաւատքին, կը հսկէ ժողովական օրէնքներով և կանոններով, և Հայրապետական հրահանգներով ճշգրտաւունք և ճանչցուած Հայ դաւանութեան անթերի գործադրութեանը վրայ, այդ մասին հարկաւոր եղած բացատրութիւնները տալու կամ այդ առթիւ զոյսացած վէճերը վճռելու հեղինակուածութեամբ, ի հարկին եկեղեցական ժողովներու գլխավորութեամբ:

Իբրեւ վերին դատաւոր եկեղեցական տառնի Ընդունի և Նիսիսի կ'առնէ կրօնական և եկեղեցական, և այդ երկուքին վերաբերեալ վարչական հարցերը որոնք իրեն կը մատուցուին, ի հարկին խորհրդակից ժողովներու հետ միասին քննելով վճիռ կ'արձակէ: Այս է ընդհանուրն Ամենայն Հայոց Հայրապետին դիրքը իր հոգևոր հօտին վերաբերմամբ, մասնաւորաբար այն վիճակներուն՝ որոնք արտաքին են Ռուսաստանեայց մարզէն: Ահա թէ ինչ է Հայ եկեղեցւոյ բարձրագոյն իշխանութիւնը և թէ ինչ իրաւասութիւններ ունի գործելու այսուհետեւ ևս, երբ ուշ չէ տակաւին, որպէսզի մեր հաւատքի սայլը չհրկիւզուի անխիղճ հրճիւններէն, և մեր վաղուան սերունդը մոխրակոյտ մը չգտնէ հոն՝ ուր մեր նախնիքները հազար ու բիւր տանջանքներու զինով կանգնած էին փառքի և պատուոյ ամենէն անմահ յիշատակարանը:

«Հայրենիք» Խմբագիրը անհրաժեշտ չի նկատեր Հայ եկեղեցւոյ Պանոնագրի մը պատրաստութիւնը, երրօսադէմի Համագումարէն թելադրուած, քանի որ մեր արեւմտեան գրականութեան մէջ զոյնութիւն ունին արդէն լրացական, կարգապահական, բարոյական և ծիսական կանոններ:

Ամէն գործարանաւորեալ հաստատութիւն որ իր կոչումն ունի, այսինքն նպատակի մը ուղղուած է, պէտք է ունենայ իր Օրէնքը: Հայ եկեղեցին առանց օրէնքի չէ որ կրցած է շարունակել իր դարաւոր զոյնութիւնը: Անիկա ունեցած է իր օրէնքները, որոնք, կամ ապրուած փորձառութիւններէ և կամ մշակուած որոշումներէ եզրակացուած սկզբունքներ, լարած և վարած են իր կեանքը: Բայց անոնք, այդ օրէնքները, դասաւորուած խմբով մը հաւաքուած չեն համադրական ամբողջութեան մը մէջ, ցրուած ըլլալով միշտ մեր մատենագրութեան կամ պատմութեան մէջ: Իսկ Վանքագիրք կոչուած այն

հանձնարարութիւնները որոնք կան Ռատոննադարաններու մէջ, ոչ միայն կը պարունակեն ներկայ ժամանակի ոգիին և պահանջներուն հետ չհաստատող բազմաթիւ կողմեր, այլ նաև զուրկ ըլլալով ունէ կրօնական հեղինակութենէ, ի գորտ չեն էապէս և չեն կրնար կիրարկուիլ օրինաւորապէս: Մէկ խօսքով, Հայ Եկեղեցին չունի այսօր իր պաշտօնական օրինաւորութիւն: Ասկէ կը ծագին այն բազմաթիւ հակահոսանքները, որոնք յառաջ կու գան իրաւական և բարոյական, ընտանեկան և թմուկական, ծխական և տոմարական, կարգապահական և վարչական, նոյնիսկ դաւանական խնդիրներու նկատառման միջոցին, տեղի տալով այնպիսի ցաւալի վիճակներու, որոնց մէջ քաջաշնորհ, դիպուածը, տգիտութիւնը, հօգորներու ազդեցութիւնը ուղղութիւն կու տան երբեմն զործերու կարգադրութեանց, յաճախ ամենէն անուղիղ գործութեանց մէջ խեղդելով իրաւունքն ու արդարութիւնը:

Ազգային-եկեղեցական ժողովի մը գերագոյն պարտականութիւններէն մին պիտի ըլլայ տնօրինել կարեւորը՝ ունենալու համար մեր Օրինադիրը, որուն մէջ ճշդուած, բանաձեւուած և դասաւորուած ըլլան մեր Եկեղեցիին կեանքն ու կարգը գոյաւորող իրաւաբանական սկզբունքները և անոնց գործադրութեան կերպերն ու պայմանները:

«Հայրենիք» Օրաթերթի Խմբագիրը անուղիղ և անբաւարար յայտարարելէ վերջ երուսաղէմի Խորհրդացական ժողովի Զեկույցով մատնանշուած թերացումները մեր հանրային կեանքի մէջ, կու գայ թառելու Ազգային Սահմանադրութեան վրայ, որուն սկզբունքներով միայն կարելի է անխտոր պահել ժողովրդապետական հիմունքները, այլապէս կ'երապեազական եղած կ'ըլլայ Հայ Եկեղեցին:

Սահմանադրութենէն առաջ դարերով մեր Եկեղեցին ազգայնութեան կրօնական արտայայտութիւնն է եղած: Ոչ մէկ ուրիշ Եկեղեցիի համար այնքան ճիշդ ու սրտառու է եղած այս իրողութիւնը որքան Հայաստանեայց Եկեղեցիի պարագային: Այսօր աւելի քան երբեք, երբ ազգային-պետական գործօնը գոյութիւն չունի, դէթ Սփիւռքի մէջ, միայն Եկեղեցիի հովանիին տակ կրնայ իրականանալ ազգային իշխանութեան մը զարգացումը: Կ'երապետութեան վրայ չէ որ կ'ը խորհնք, մեր ժողովուրդը բարեբախտաբար ընդունակ չէ այդպիսի վարչութեան մը:

Սահմանադրութիւնը կը մնայ կանոնադրութիւն մը վաղնջական օրերէն մնացած, որ այժմ մեզի պարտադրուած պայմաններուն հետ, ուղղափառօրէն, եթէ մեն չի հնչեր բառը, չի հաշտուիր և չի կրնար յարմարիլ Եկեղեցական գործերու մէջ աշխարհական տարրին մասնակցութիւնը Հայ Եկեղեցւոյ պարծանքն է, բայց այդ սկզբունքը իրաւապէս չի գործադրուիր այսօր, այդ քառակուսի անիւր դադրած պէտք է նկատել իր դերէն: Թող թէ Սահմանադրութիւնը կը ներմուծէ սկզբունքներ ազատ ընտրութեամբ հաստատուած վարչակարգի մը՝ որ ժխտում էր միապետութեան սկզբունքին: Ժողովրդավարական սկզբունքի հաստատումով, որուն հիման վրայ կադապարուած էին ազգային-

եկեղեցական գործերը: Այդ սկզբունքը հայ համայնքին կրօնական համայնք ըլլալու իրողութիւնն է:

Այսօր՝ սակայն փոխուած է կացութիւնը: Իսլամ երկիրներու մէջ կը մնանք իբրեւ կրօնական համայնք միայն իրաւական տեսակէտով: Ամերիկայի և Եւրոպայի միւլտիէթնիկներու մէջ, ուր կատարուած է բաժանումը պետութեան և եկեղեցիին, մենք դադրած ենք ըլլալէ նոյնիսկ կրօնական համայնք: Ունէ քաղաքացիին ման քաղաքացի ենք, անկախաբար կրօնական պատկանելիութենէն:

Երկու բոլորովին տարրեր իրաւական այս դրութիւններու մէջ, ուր Սահմանադրութիւնը որոշ ազատութիւններու ապահովութիւն կը նշանակէր ճշունմանու ենթակայ փոքրամասնութեան մը համար, այսօր ան ոչինչ ունի տալիք արեւելի և արեւմտքի հայկական գործերու կազմակերպութեան տեսակէտէն:

Հոն ուր եկեղեցին և պետութիւնը բաժնուած են իրարմէ և պետութիւնը չի ճանչնար փոքրամասնութեան դրութիւն, ուր ամէն քաղաքացի հաւասար է օրէնքին առջև, միակ ենթահողը Հայ եկեղեցին է: Սահմանադրական կարգի համաձայն կառավարել եկեղեցին կը նշանակէ յարգել այն սկզբունքը որ ազատ քուէով և ազատօրէն արտայայտուած ձայներով կ'ընտրէ եկեղեցական Վարչութիւնը ժողովրդավարական սկզբունքին համաձայն: Այսպէս չէ սակայն Սահմանադրական կարգը, որուն կ'ակնարկէ «Հայրենիք» Օրաթերթը: Հոս Սահմանադրութիւնը կը նշանակէ եկեղեցական վարչական մեքենան վերածել ազգային իշխանութեան մը, որ իր հրահանգները կը ստանայ կուսակցական պիւրոյնէն, ոչ թէ ազատ քուէով ընտրուած անդամներէն: Այս հասկացողութեամբ Սահմանադրութիւնը գեղեցիկ բառ մըն է միայն, որուն շուքին տակ կը պահուրտի կուսակցական իշխանութիւն մը, որ իր մանազօր աշով կը դեկավարէ ազգային գործերը: Հարցը կը վերածուի այժմ այլ մտահոգութեան մը: Որքանով սահմանադրական է կուսակցութիւններու ընտրական մեքենան, և ի՞նչ ունի ըսելիք ժողովուրդի մեծամասնութիւնը, փոքրամասնութեան որոշումներուն մէջ:

Իրականութիւնը այն է որ, Սահմանադրութեան պատրուակին տակ, մտած ենք ամբողջապաշտ դրութեան մէջ այն երկիրներուն, ուր ազատ քուէն փոխանակուած է կուսակցական հրահանգի և ժողովրդավարական սկզբունքը՝ թիկսթրիկայի, եթէ այս է «Հայրենիք» Օրաթերթի յառաջադրածն ու պաշտպանածը, այն ատեն Սահմանադրութիւնը կը վերածուի բանի մը՝ որ չի կրնար օրէնքը և ուղեղիծը ըլլալ մեր համայնքներուն՝ յանուն նոյնիսկ Սահմանադրութեան:

Ե .

(Շարունակելի՝ 6)